

4. Івашків В. Драматичні твори Шевченка, що дійшли до нас / Шевченківська енциклопедія у 6 томах: Т. 2: Г – З / НАН України, Ін-т л-ри ім. Т.Г. Шевченка; редкол. М. Жулинський (гол) та ін. К., 2012. С. 421 – 422.
5. Йосипенко С. Трагічне / Філософський енциклопедичний словник. Ін-т філософії ім. Г. С.Сковороди НАНУ; ред. Дітель О. А. та ін. К.:»Абрис», 2002. С. 645-646.
6. Климова Л.В. Художня культура. Підручник. – К.: «Літера», 2010. 176 с.
7. Козловський В. Поетика трагічного в українській народній баладі // Народознавчі зошити. №3 (123), 2015. С. 623-631.
8. Костомаров М. Спогад про двох малярів / Спогади про Тараса Шевченка. – К.: «Дніпро», 1998. 547 с.
9. Крищенко Вадим. Поезія. Інтернет-спільнота «Українські пісні». URL: <https://www.pisni.org.ua/persons/98.html>. Назва з екрана.
10. Мовчан В.С. Естетика. К.: Знання, 2011. 527 с. Інтернет-спільнота «Навчальні матеріали онлайн». URL: <https://westudents.com.ua/glavy/25367-114-kategorya-quottragchnequot-storya-stanovlennya-dalektika-tragchnogo-gerochnogo.html>. Назва з екрана.
11. Сенюра І. Зародження українського театру. Інтернет-спільнота «Єпархіальна газета «Жива вода». URL: <http://sde.org.ua/zmi/zvoda/item/2111-zarodjennya-ukrajinskogo-teatru.html?tmpl=component&print=1>. Назва з екрана.
12. Федів Ю.О., Мозгова Н. Г. Історія української філософії. К.: «Україна», 2001. 510 с.
13. Шевченко Т. Кобзар. К.: «Радянська школа», 1986. 607 с.

ВІЙНА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ (На прикладі Галичини під час Першої світової війни 1914-1918 рр.)

Василь КОВБАСА

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Цінності формують основу культури, яка, в свою чергу, виступає предметним полем для формування нових цінностей. Культура – це своєрідний підсумок діяльності людей, який складається із духовних та матеріальних цінностей, це також складна ієрархія певних сенсів та ідеалів, важливих для суспільства [7].

В певні історичні епохи, різним соціальним групам були властиві свої цінності або ціннісні орієнтири, втім на якомусь етапі, з певних причин, вони переставали бути пріоритетними і займали вже наступну ланку в ієрархії цінностей особистості, обумовлюючи домінантність нових ціннісних орієнтирів. Конкретний зміст ціннісних орієнтирів історично перемінний, що зумовлено відповідними конкретно-історичними обставинами життя того чи іншого суспільства [3].

Одним з таких переломних моментів стала Перша світова війна. Вона не лише серйозно вплинула на повсякденне життя населення, але й супроводжувалася трансформацією політичних і соціальних інститутів, економічного устрою, ціннісних орієнтирів суспільства.

Війна зруйнувала традиційні соціальні зв'язки, вивела з ладу звичайні регулятори поведінки, легітимізувала насильство. Смерть перестала бути сакральним явищем, війна спровокувала надмірну агресивність, збуджуваність і сприяла мілітаризації суспільної свідомості, розхитуючи основи моральності, знецінюючи людське життя [9].

Про життя на війні люди майже не розмірковували у філософських категоріях. Для них воно мало реальні буденні виміри – завдання, що їх треба було вирішувати кожного дня. Ставлення до смерті залежало від того, яке місце вона посідала в системі цінностей як окремої людини, так і всього суспільства [1].

Характерною ознакою Галичини та інших українських земель в цей період, було те, що українці складаючи переважну більшість населення регіону, були меншістю у містах. В найбільшому місті Східної Галичини Львові, трохи більше ніж 52% жителів вважали себе поляками [10, с. 168]. Проте, це не означає, що український національний рух не розвивався. Українці австрійської Галичини мали право голосу на парламентських виборах, вільно друкувалися рідною мовою та засновували легальні політичні об'єднання. Демократична політика довершила творення у володіннях Габсбургів модерних національних ідентичностей.

Греко-Католицька Церква у свою чергу перетворилася на демократичний інструмент національного відродження українців та стала головним інструментом у творенні модерної української нації [10, с. 163].

Саме тому, одним з перших кроків російської окупаційної адміністрації в Галичині був наступ на церкву. Однією з перших жертв російської влади став митрополит А. Шептицький, якого 19 вересня 1914 р. було заарештовано й вивезено до Росії, де він перебував до весни 1917 р. Окрім митрополита, росіяни арештували ще 80 осіб греко-католицького духовенства, в т.ч. Й. Боцяна – ректора духовної семінарії, С. Юрина – золочівського декана, М. Цегельського – кам'янка-струмилівського декана, М. Яцковського – канцлера Львівської митрополичої консисторії [2].

Ректор Українського католицького університету, Отець Богдан Прах в інтерв'ю журналу «Локальна історія» сказав: «Якщо немає глави Церкви, немає структур, то існування Церкви фактично не можливе. Тому підкорення Церкви, як інституції, і фізичне знищення духовенства фактично прирівнюється до підкорення усіх людей цього регіону» [6, с. 55].

Українське селянство, яке як вже згадувалося складало переважну чисельність населення регіону, в силу своєї традиційної консервативності, з обережністю ставилося до політичних змін, часто намагалося триматися нейтрально щодо зміни влади.

Значне число – насторожено чекало, недовіряючи нікому, намагаючись „пересидіти”, самозберегтися, ставало пасивним, боячись за своє життя і життя своїх рідних.

Такий стан справ був характерним для початку війни, та в умовах тотального насильства та несправедливості над українським суспільством, коли затяжні військові події знецінили людське життя та викликали психологічні зрушення, відбувалася зміна ціннісної шкали української нації [9].

Ярослав Грицак зазначав: «Якщо творення новітніх націй було результатом модернізаційних процесів, то саме війна виявилася найбільшим вторгненням модерного світу у традиційне селянське життя» [4, с. 78].

Сама війна сприяла визріванню національно-визвольної революції 1917–1921-х рр., досягненням якої стала Українська Держава. Одним із найголовніших її здобутків у ментальному контексті стало те, що революція засвідчила вибух національного почуття серед раніше несвідомих селян та робітників [8].

Одним з прикладів зміни національної свідомості може служити той факт, що у липні 1915 р. група українського парламентського представництва Галичини звернулася до австрійського уряду з меморандумом про вживання в урядових актах національної назви «українці» замість «рутенці». У «Меморандумі» йшлося про те, що назва «русини» (точніше, її латинська транскрипція «Ruthenes») була прийнята австрійським урядом як національна назва українців, які увійшли до складу Австрійської держави.

Прийнята назва мала один дуже важливий недолік – вона була майже ідентичною з поняттям «росіяни». Через цю подібність назв, галицькі москвофіли будували свою теорію про «єдиний и неделимый русский народ». Якщо в мирний період двояке трактування національного імені викликало непорозуміння локального характеру, то в умовах війни це призвело до трагічних наслідків. Тому «Меморандум» констатує, що назва «русини» не може більше служити для національного означення українського народу. А всі національно свідомі

українці по обидва боки кордону відтепер будуть вживати в наукових працях, публіцистиці та іншій літературі лише назву «українці» [5, с. 134].

Зараз проблема відродження нації актуальна як ніколи, а відтак необхідно здійснювати пошуки, направлені на відтворення такої загальнонаціональної ідеї, щоб на її фундаменті побудувати нову систему цінностей. Передусім, треба визначити певні формальні умови для обґрунтування цих цінностей. Ці умови мають опиратися на такі загальнолюдські цінності, як «справедливість», «свобода», «гідність», «рівність», та ін., концентрацією яких є основна цінність «права людини».

Перелічені цінності роблять можливою таку цінність як «солідарність», і забезпечують соціальну інтеграцію в суспільстві. Саме їх захищає український народ. Важливо, щоб вони не залишилися декларативними. А щоб були наповнені конкретним змістом, який можна спроектувати на сьогоденні реалії. Необхідно витягнути із глибоко витісненого реального минулого ті постаті і ті події, на які пересічний українець може опертися у своєму щоденному житті.

Війна водночас є і найгіршим (можливість самознищення людства) і найкращим (можливість виникнення нового світу). Вона несе в собі небачені загрози, але вона також несе в собі нечувані можливості. Вона несе в собі катастрофу та неймовірну, але відтак можливу надію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Байдак М. Жінка в умовах війни у світлі повсякденних практик (на матеріалах Галичини 1914-1921 рр.) [Текст] : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд.істор.наук. Спец.07.00.01-історія України. Львівський національний університет імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 21 с.
2. Берест І. Репресивні акції щодо населення Східної Галичини в роки Першої світової війни. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vnulp/Armia/2007_584/07.pdf.
3. Богданець-Білоskalенко Н. І. Ціннісні орієнтири як важлива складова формування особистості дитини засобами художньої літератури. Наука і освіта: наук.-практ. журнал. 2014. № 10. С. 25-29.
4. Грицак Я. Нариси з історії України: формування української модерної нації. [2-ге вид.]. Київ: Генеза, 2000. 249 с.
5. Наконечний Є. П. Украдене ім'я: Чому русини стали українцями / Передмова Я. Дашкевича. 3-є, доп. і випр. вид. Львів, 2001. 400 с.. ISBN 966-02-1895-8
6. Прах Богдан. «Без любові до малої батьківщини ми ніколи не полюбимо усієї країни». // Локальна історія. 2019. №4. С. 55.
7. Ременець О. В. Витоки цінностей української культури. // Вісник Національного авіаційного університету. Сер. : Філософія. Культурологія. 2013. № 2. С. 112-115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnau_f_2013_2_28.
8. Семергей Н. Трансформація традиційної ментальності українців у другій половині XIX – першій третині XX СТ.: Новітня історіографія. // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського Серія: Історичні науки. 2019. №4. С. 161-166.
9. Тарапон О. Ціннісні орієнтири в Україні в умовах формування тоталітарного менталітету 1920-1930-х рр. // «Pomiędzy. Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe» 2016, nr 2 Україна в умовах (пост)тоталітарної трансформації. Історія — Культура – Соціальні зміни, Toruń-Wrocław, ss. 230. S.9-25.
10. Тімоті Снайдер. Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь 1569-1999. Київ : Дух і Літера, 2012. 624 с.